

PRÄSTALUNDSTIGEN

Guide för
vandrar

Hembygsmuseet Prästalund

Hembygsmuseet Prästalund

*

Vackra ekhagar

*

Ängs- och lundflora

*

Prunkande vitsippsbackar

*

Rikt fågelliv

*

Torpruin och gammal lada

*

Starkoddersgrav och Arves hög

NATUR- OCH KULTURSTIGAR
I ALE

Stigen är belägen i Starrkärr ca 4 km söder om Älvängen och 3,5 km öster om Alafors.

1. Ekhage med lundflora
2. Vintergröna
3. Död ved
4. Ekjätte
5. Milsten
6. "Bautasten"
7. Starkodders grav
8. Brunrötad ek
9. Hålväg
10. Torpruinen Lunden
11. Blomdals lada
12. Betesgynnad flora
13. Arves hög
14. Betesgynnad flora

Stigen är uppdelad i en kortare slinga (1,9 km) och en lite längre (2,7 km). Den första delen är gemensam, så du kan bestämma dig för hur långt du vill gå vid delningen efter 1,4 km.

Välkommen till Starrkärr-Kilanda hembygdsförenings natur- och kulturstig i Prästalund.

Vandringen

Lämplig fotbeklädnad är grova skor eller stövlar, eftersom vandringen i långa stycken går på enkla naturstigar.

Under vandringen följer du svarta stolpar med vitmålade pilar. På flera ställen sitter trätavlor som markerar de platser som har ett nummer i broschyren.

Stigen går till stor del genom hagar med betande djur. Under den första delen av vandringen kommer besökaren från vår till höst att dela hagen med får. De kan möjligen vara lite nyfikna men någon bråkig bagge finns inte, så du bör kunna känna dig trygg.

Visa djuren hänsyn och skräm dem inte!

Den som väljer den långa stigen måste däremot vara uppmärksam på de nötkreatur som under betesperioden går i hagarna på andra sidan landsvägen.

Iakttag mycket stor försiktighet och stör inte djuren. Det är ditt beteende som avgör om tjurarna och de övriga djuren behåller sitt lugn. Vandringen sker därför på egen risk!

Smörboll (TG)

Präсталund och hembygdsmuseet

I länsstyrelsens lövskogsinventering beskrivs Präсталund som en av de finaste ekhagarna i dåvarande Älvsborgs län. Om våren lyser marken vit av *vitsippor* och besökare som stannar till och plockar en bukett, är säkert benägna att hålla med.

Präсталunds prunkande vitsippbackar.

I dag är stora delar av Präсталund en ganska sluten ekskog, framför allt i den södra delen. Så har det emellertid inte alltid varit. I århundranden har lövskogen varit betad och på många ställen i området växer spärrkroniga ekar som vittnar om ett tidigare betydligt öppnare landskap. Under järnåldern var höjderna vid Starkoddens grav och Arves hög i det närmaste trädlösa. Det var nämligen på sådana platser, med god utsikt över nejden, som betydelsefulla personer begravdes under denna tidsperiod.

Enligt äldre uppgift skall prostinnan Poppelman i mitten av 1700-talet tagit initiativ till plantering av träd inom Präсталundsområdet. Även senare har planteringen av ek troligen skett för att få tillgång till byggnadsvirke och här kan man nu se mycket fina, rakstammiga ekar som ett resultat av aktiv skogskötsel.

Under senare år har området långsamt vuxit igen och vissa naturvärden är nu hotade. Røjning har

emellertid påbörjats vid de båda gravfälten och Göteborgs stift, som förvaltar området söder om landsvägen, planerar att utföra naturvårdsbefrämjande röjningar för att i vissa delar återfå den halvöppna beteshagen. Syftet är att höja naturvärdena ytterligare och eventuellt skydda området som kyrkoreservat.

I den norra delen av Prästalund ligger Starrkärr-Kilanda hembygdsmuseum som ett smycke i det vackra landskapet. Samtliga byggnader är flyttade till Prästalund, de första 1943.

Senaste bidraget är sockenmagasinet i Starrkärr som hembygdsföreningen nu är i färd med att restaurera. År 1865 beslöts på en allmän sockenstämma att "bilda ett Sockne magasin" i Starrkärr. Magasinet skulle fungera som ett beredskapslager för spannmål, upplagrad under goda skördeår för att användas vid missväxt.

Från varje jordbruksfastighet och annan beskattningsbar enhet skulle uppbäras en kvantitet korn och havre. Insamlingen skulle ske på hösten och säden lagras till påföljande år, då behövande mot en fastställd ränta kunde låna spannmål.

Om de övriga husen i Prästalund och museet i övrigt står att läsa i en särskild broschyr.

(Öppettider för museet hittar du på denna broschyrs näst sista sida.)

Samtliga byggnader är flyttade till Prästalund, de första 1943.

Nu börjar vi vandringen

Strax bakom sockenmagasinet börjar natur- och kulturstigen. I denna del av ekhagen är jorden näringsrik och lundfloran breder ut sig under de högstammiga ekarna och de många *hasselbuskarna* (1). Här växer den lilla späda *desmeknoppen*, ofta i gränlandet mellan ekens rot och stam. Som släktnamnet *Adoxa* antyder är växten oansenlig.

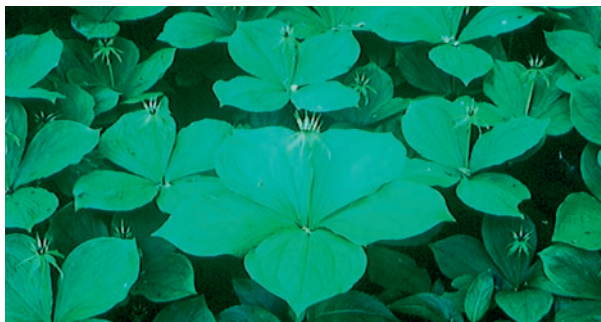
Hassel - honblommor och hanhängen.

De klorofyllgröna blommorna har redan blommat över vid lövsprickningstid i maj. Något längre fram utmed stigen växer ett bestånd med *ormbär*. Efter blommningen i maj-juni, utvecklas ett blåsvart bär strax ovanför de fyra motställda bladen. Bäret är giftigt och ett större intag (enligt uppgift

Desmeknopp

ett 40-tal bär) kan leda till allvarliga förgiftningstillstånd som delirium, medvetslöshet och t.o.m. dödsfall. Hos germanerna kallades ormbär därför ”galenbär”.

Ormbär

Eken är med sina 300 lavar vårt lavrikaste trädslag och nära 70 arter har konstaterats på ett och samma träd. De flesta av ekens lavar är ljusälskande och växer främst på sydsidan på öppet stående ekar. Några trivs emellertid bäst på den skuggiga sidan. Till dessa hör bl.a de båda sällsynta arterna *liten sönderfallslav* och *puderfläck*. Den sistnämnda har en av sina rikligaste förekomster i landet just här i Prästalund. Du står nu i den mest lämpliga miljön för dessa båda arter.

Fortsätt på stigen och gå ut på grusvägen via stängselgenomgången. Ta till höger på vägen och följ den ett 60-tal meter. Kanske kan du bland den övriga fågelsången urskilja *grönsångaren* högt uppe i trädkronorna. Den röjer sin närvaro genom sin ringande sång som ljuder i maj och juni, likt ett dallrande mynt på ett glasbord. Stigen gör nu en kort avstickare in till vänster. Här har varken betesdjur eller människor påverkat skogen på länge, så här är den mer vildvuxen än på andra håll i Prästalund.

Med lite tur kan du stifta bekantskap med den vackra och säregna *stjärntmesen* som häckar i Prästalund. Likt vita dunbollar med lång stjärt rör den sig från träd till träd på jakt efter insekter. I regel får stjärntmesen två kullar per år. Inte så sällan händer det att ungfågglarna från första kullen hjälper till att mata sina yngre syskon i andra kullen. Ett annat särdrag är att stjärntmesarna om natten sitter tätt tryckta till varandra på en gren i ett snår.

Stjärntmes

Andra fåglar som trivs i Prästalund är *bofink*, *trädkrypare*, *trädgårdsångare*, *svarthätta*, *taltrast*, *större hackspett* och *gröngöling*. *Nötväckan* är karaktärsfågel i ekhagen. *Staren* och *kajan* finner gott om bohål. Håll ögonen öppna efter anonyma grå *flugsnappare*, den *mindre hackspetten* och provianterande *nötkräkor*. Kanske kan du också upptäcka *bivråken* som besöker Prästalund i jakten på sin favoritföda, jordgetingbo.

Ung gröngöling

En bit in på sidostigen växer *vintergrönan* (2) (*Vinca minor*) som egentligen är en trädgårdsväxt. Den ”rymmer” ofta och slår rot i mullrik jord, gärna där det är

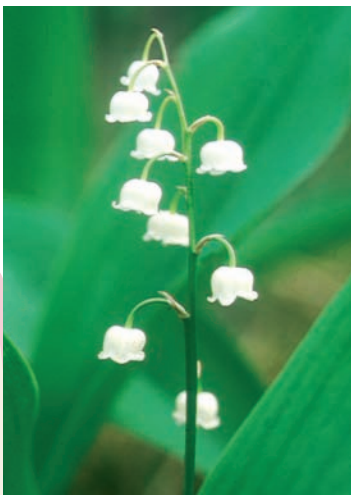

något fuktigt och skuggigt. Som namnet anger har den vintergröna blad och breder ibland ut sig så att den nästan blir marktäckande. Dess blå blommor slår ut tidigt på våren och blomningstiden är ganska lång. Vissa år blommar den om på hösten men då med färre blommor.

I den tätande skogen klarar pionjärträd som ek och björk inte av konkurrensen om ljus och vatten från andra träd utan dör successivt. Strax innan du åter kommer ut på grusvägen, ligger en död björk (låga) rakt över stigen **(3)**.

På lågan och på högstubben bredvid växer *fnösktickor*. Det råder skriande brist på död ved i dagens skogar och detta är främsta orsaken till att många skogsarter är hotade till sin existens. I naturskogar (av människan ringa påverkade) kan grova, döda träd i vissa fall utgöra upp till 40 procent av den totala trädvolymen.

Väl ute på grusvägen igen, tar du till vänster och följer vägen fram till ekjätten som står en bit in i ekhagen **(4)**. Ekjättar har en stamdiameter i brösthöjd som överstiger 1 m. Eken framför dig mäter 1,2 m. Under de senaste femtio åren har förbuskningen långsamt men påtagligt kastat en allt djupare skugga över kulturlandskapet, där de flesta ekjättarna finns.

Njut också av en av de mest älskade växterna i vår natur - liljekonvaljen. Låt den gärna stå kvar till glädje för efterföljande besökare!

Eken är utan jämförelse det biologiskt rikaste trädet i vårt land och över 2000 arter har konstaterats utnyttja ekens olika delar. Ekjättarna är extremt artrika och hyser många hotade arter. De är inte bara livsmiljö för fåglar, insekter och svampar utan även boplats för t.ex. fladdermöss. Många av Sveriges 16 arter av fladdermöss är hotade till sin existens på grund av bristen på boplatser och flera arter har därför den betade ädellövskogen

Grönvit nattviol (PD)

med ekjättarna som sin favoritmiljö.

Fortsätt nu vidare på grusvägen till milstenen **(5)** vid vägkanten. Kanske kan du upptäcka den *grönvita nattviolen*, en av Sveriges många orkidéer under din fortsatta vandring (obs! alla orkidéer är fridlysta). Milstenar (milstolpar) är vägmärken som vid gamla landsvägar anger hel-, halv- eller kvartsmil. De består oftast av en tavla av sten eller järn uppsatt i ett stenröse. De kom till vid vägnas uppmätning när man skulle organisera skjutsväsendet enligt statliga förordningar fr.o.m. 1649.

I Ale finns 21 mil- och vägvisningsstenar som nyligen har renoverats. Samtliga har stentavla och är daterade från 1754 till 1846. Fortfarande saknas

några stenar som borde stå på sina ursprungliga platser. Hör gärna av dig om du känner till någon ”vilsekommen” milsten.

Den knappt fyra meter höga stenen har på senare tid fått tjänstgöra som stängselstolpe.

Denna sten är uppsatt 1785 och anger kvartsmil. Närmaste milsten västerut står bakom Alafors fabriker vid gamla vägen. En kvartsmil österut ligger Svenstorp och alldeles i kurvan stod en nyrenoverad milsten. Tyvärr försvann den under mystiska omständigheter strax efter restaureringen.

Följ nu markeringarna, tag av från vägen vid en ny stängselgenomgång och följ stigen tills du åter kommer ut på den gamla landsvägen. Rakt fram, en bit ut på åkern, står en stor ”bautasten” **(6)**. Om den mäktiga stenen någonsin ”tjänstgjort” som bautasten är ytterst tveksamt. Enligt de äldre i trakten låg stenen i närheten och flyttades till sin nuvarande plats av bröderna Evert och Helge Olausson från Älebräcke.

Den kände stenarbetaren Karl Mossberg reste därefter stenen i mitten av 1930-talet. Varför är inte helt klarlagt. En uppgift säger att initiativet togs av prästen Widegren som bodde i en närbelägen stuga.

Vad historien än säger om "bautastenen", så står stenen på en väl vald plats med vidsträckt utsikt över trakten. Man kan bl.a. tydligt se sträckningen av den gamla vägen från Grunne mot Starrkärr. Det var framför allt den branta stigningen upp mot Prästalund som gjorde att vägen i slutet av 1910-talet fick en ny sträckning.

Gå tillbaka på samma stig till den ovannämnda stängselgenomgången. Kliv in i fårhagen och låt den smala stigen leda dig till gravfältet och Starkodder (7).

Starkodder, även kallad Starkotter och Starkad, är en gestalt som förekommer i flera fornnordiska sagor. Där är han både en berömd skald och en fruktad, urstark kämpe som utförde många bragder men också begick nidingsdåd. En sägen uppger att han var tjugo alnar lång och mätte sex alnar mellan axlarna (1 aln = 60 cm).

Om den populära hjälten Starkodder verkligen har levt, så bör det ha varit 600-700 e Kr. Hela hans existens bygger på sägner och legender och därför ligger han också begravd på flera olika platser i Norden, bl.a. här i Prästalund. En teori är att socknen, som på mitten av 1500-talet kallades Starcker eller Starkier, fått sitt namn efter den forne kämpen.

Enligt Riksantikvarieämbetets inventering 1962: "...gravfältet är 110 x 50 m och innehåller en hällkista i stensättning, nio runda stensättningar och fem domarringar. De två största stensättningarna är starkt skadade av stentäkt och har rösebottenkaraktär med en vall i kanten."

Vid en revidering 1982 noterades bl.a.: "Starkodders grav är otydlig som hällkista."

Det är alltså tveksamt om Starkodders grav verkligen är en hällkista. Däremot ligger graven i en

bygd som är ovanligt rik på just hällkistor. Bara i Starrkärr och Skepplanda finns ett 60-tal kända hällkistor.

De stora flata stenhällarna har alltid varit eftertraktade som byggstenar till broar, jordkällartak, trappstenar m.m. På så sätt har ett stort antal hällkistor utplånats genom årens lopp.

Om man bortser från den tveksamma hällkistan, härrör sig gravfältet från järnåldern (500 f Kr-1050 e Kr).

OBS! Fornlämningar är skyddade enligt lag och får inte förstöras eller förvanskas.

Fortsätt nu på stigen och strax upptäcker du en stor, avbruten ekstam **(8)**. Den brunrötade eken utgör livsmiljö för många arter, inte minst vedsvampar och insekter. Inuti sådana träd finns gnagrester, spån, spillning och rester av gamla fågelbon, s.k. mulm. Här är klimatet ångande fuktigt och varmt.

I mulmen myllrar det av liv som är beroende av värme och därför är öppet stående solbelysta ekar extra värdefulla. I ekens mulm lever många hotade skalbaggsarter, däribland *läderbaggens* larver. Läderbaggen, som är en värmekrävande art, hör till Europas mest hotade skalbaggsarter men i många av våra svenska ekjättar har den en fristad.

Brunnrötad ek

Eftersom de stora ekarnas tid är förbi i Sydeuropa, har Sverige här ett särskilt ansvar att fylla.

Ekoxen är en annan sällsynt och storväxt skalbagge. Larverna utvecklas i döda ekrötter under fem år, varpå de vuxna djuren flyger under några veckor från midsommar fram till mitten av juli.

Även om miljön är den rätta i Prästalund, har ännu ingen läderbagge eller ekoxe observerats här. Någon ordentlig inventering har å andra sidan inte genomförts. Närmast förekommer de båda skalbaggsarterna runt Mjörn och vid Nääs samt Häggsjön på gränsen mellan Trollhättans och Lilla Edets kommuner.

I denna del av skogen häckar *kattugglan*, vars spöklika rop framför allt kan höras under vårvinterns mörka timmar.

Nu är det dags att fortsätta ut med stigen och genom en ny stängselgenomgång. Efter

Sömnig kattuggleunge

ca 300 m når du en halvög (9). Här får du välja mellan den korta eller den långa slingan. Går du till höger, kommer du småningom tillbaka till den plats vid hembygds museet där du började vandringen. På vägen passerar du ytterligare en brunrötad ek.

Väljer du istället att gå till vänster nerför sluttningen, leder dig halvögen mot den nya landsvägen.

Hålvägar är en benämning på äldre färdvägar som nötts genom vandring, av hästars tramp och av vattenerosion. Särskilt i sluttande mark kan

dessa vägar se ut som djupa diken. Ibland löper flera hålvägar i bredd i sluttningar. När ”diket” blev djupt och ojämnt färdades man brevid, och därmed skapades en ny hålväg.

De mest markanta hålvägarna i vår trakt finns längs den medeltida handelsvägen mellan Lödöse och Skara. Denna färdled passerar norra delen av Ale kommun och i närheten av Livered finns flera sevärda hålvägar (se boken ”Sevärdheter i Risvedentrakten”).

Prästalunds hålväg är något otydlig och kanske inte riktigt lever upp till namnet. På ett ställe i slänten ner mot landsvägen är den uppbyggd och

Tydlig halvveg i närheten av Livered.

Ekoxen är Europas största skalbagge. Hanen kan bli 7,5 cm lång.

förstärkt. En av de gamla kyrkstigarna till Starrkärrs kyrka gick här, så kyrkobesökare och andra vandrare har nött stigen i sluttningen så att den fått en svag hålvägskaraktär.

Korsa försiktigt den trafikerade vägen och ta dig in i beteshagen på andra sidan. Följ stigen till höger över bäcken och snart står du framför resterna av en jordkällare **(10)** i sluttningen. Den har hört till torpet Lunden, vars hus- och ladugårdsgrund ligger strax brevid ut mot de öppna gårderna. Här växte Carl L Pettersson upp. Han var farfar till Bertil Pettersson som är nuvarande ägare till Starrkärrs prästgård. Carl bodde kvar på torpet Lunden tills han 1901 tillträdde som arrendator på prästgården. System Anna Josefin var den sista som var bosatt på torpet. Hon flyttade därifrån på mitten av 1910-talet. Därefter förföll torpet.

Fortsätt nu utmed skogsbrynet ner mot nästa bäck. När du passerar över bron, betänk då att vattendraget här avvattnar ett område lika stort som 600 fotbollsplaner. Gå vidare upp till Blomdals lada **(11)**.

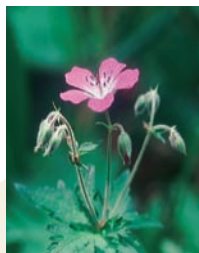

Blomdals lada

Denna lada har satt myror i huvudet på många besökare som förgäves letat efter resterna av boplingshuset. Svaret är att det aldrig byggdes något.

Ladan uppfördes i slutet av 1800-talet av någon ur familjen Blomdal från Utby. Även en jordkällare påbörjades en bit längre bort i slänten. Därefter blev det av någon anledning inget mer byggt. Ladan har sedan dess använts som hölada och till förvaring av jordbruksredskap. Ladans södra del utgörs av en mindre ladugårdsdel med lågt till tak och bara några små bås. Lagg också märke till se smidda spikarna i fasadbrädorna.

I början av 1900-talet fick ladan tjänstgöra som dansloge. Enligt vad folk berättar ska det förutom dans även ha förekommit brännvin och ett och annat slagsmål.

Midsommarblomster

Bortom jordkällaren syns tydliga spår av smala teggar med diken emellan (fornåkrar). I slutningen ner mot bäcken kan du under försommaren njuta av *smörbollarnas* prakt och de rödvioletta *midsommarblomstren*.

Återvänd nu samma väg över bron och fortsätt via stängselövergången upp på åsen. Här öppnar sig ett närmast pastoralt landskap med halvöppen beteshage (12) av det slag som blir allt sällsyntare i landet. Dess flora är beroende av beteshävden och tål varken igenväxning eller gödsling.

Slättergubbe

Ståtligast av blommorna i beteshagen är några exemplar av den vackert gula *slättergubben*. Namnet slättergubbe sägs komma av att växten i regel blommor med tre blommor; den övre som kallas "bonden" och två nedre som är "bondens båda drängar". När de båda "drängarna" slog ut, var

det dags att slå ängen. Följ stigen upp till gravfältet Arves hög (13). På en del kartor och i vissa skrifter kallas platsen felaktigt Arvids hög. Varifrån namnet Arve kommer ifrån är inte klarlagt.

Gravfältet, som är från järnåldern, är vackert beläget i en beteshage högst upp på en moränrygg med

Utsikt från Arves hög mot Starrkärrs prästgård och kyrka.

utsikt över Starrkärrs by, prästgård och kyrka.

En sammanfattning av Riksantikvarieämbetets inventering från 1962 uppger: "...gravfältet är 150 x 170 m och består av tre högar, ca 14 runda stensättningar och tre domarringar. Högarna är ca 15 m i diameter, stensättningarna mäter mellan 8 och 19 m och är övertorvade. Högarna och ett par av stensättningarna har mittgrop.

Största domarringen är ca 11 m och de två mindre är ca 6 m i diameter. I mellanrummen mellan fornlämningarna finns enstaka stenar och gropar efter stentäkt".

Fortsätt nu i riktning mot Starrkärrs kyrka och nedför sluttningen. Även här domineras växtligheten av betes- och slåttergynnad flora (14) med t.ex. fibblor, smultron, ängsyra, svartkämpar och daggekåpa. Nu bär det hemåt över bron och upp till landsvägen. Följ vägens vänstra sida och korsa vägen först när du närmar dig hembygdsmuseet.

Ekjätte

Hoppas att du under vandringen har fått en trivsamt natur- och kulturupplevelse och dessutom en stor portion frisk luft!

I Ale finns ytterligare natur- och kulturstigar vid Alvhem och Ranneberget i Älvängen. Vill du upptäcka dessa eller andra sevärdheter i Ale besök: www.vastsverige.com/gotaalv.

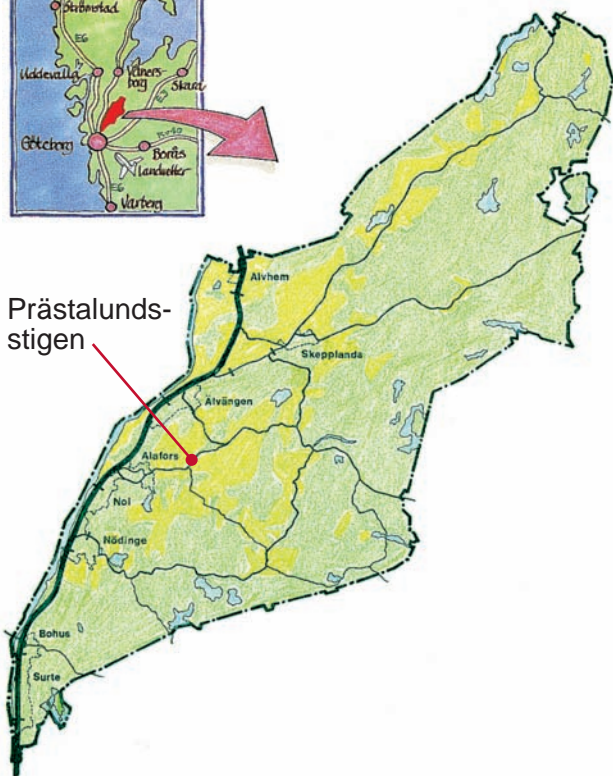
Starrkärr-Kilanda hembygdsmuseum har öppet juni-augusti: Söndagar kl. 13-15.

Kontaktperson: Berit Johansson
tfn 0520-66 81 84, 0709-42 38 05

Prästalunds-
stigen

Text: Pelle Dahlberg och Thomas Grönlund

Foto: Pelle Dahlberg
Kåre Ström (Stjærtmes)

Layout: Camilla Fredlund